

kwartalniki

Instytut
Boyma

[Chiny]

[Voices from Asia]

[Azja Centralna]

Kwartalnik Boyma – nr 3 (17)/2023

Wydawca:

Fundacja Instytut Studiów Azjatyckich i Globalnych im. Michała Boyma
[Instytut Boyma]
ul. Freta 11/5
00-227 Warszawa
NIP: 5252786652
REGON 383068679

Redakcja:

Fundacja Instytut Studiów Azjatyckich i Globalnych im. Michała Boyma
[Instytut Boyma]
www.instytutboyma.org

Redaktorzy prowadzący:

Andżelika Serwatka

Skład:

Andżelika Serwatka

Redakcja:

Jerzy Olędzki, Patrycja Pendrakowska, Collin Koh, Lauren Johnston

Projekt okładki:

Beata Świerczyńska

Fotografia:

Fotografie z wolnego dostępu [pexels.com], [pixabay.com], prywatne zdjęcia

Koordinator:

Patrycja Pendrakowska
email: ppendrakowska@instytutboyma.org
Wydanie elektroniczne: www.instytutboyma.org

ISSN: 2657-9804

Spis treści

Voices from Asia

- *Beyond Grey Hulls: Europe's Role in "Crowdsourcing" Maritime Domain Awareness in the South China Sea*, Collin Koh.....6

Azja Centralna

- *Rosja wobec załamania systemu bezpieczeństwa w Azji Centralnej* Jerzy Olędzki..... 12

China

- *From quantity to quality. Demographic transition in China – interview with Prof. Lauren Johnston*, conducted by Patrycja Pendrakowska37

SŁOWO WSTĘPNE

Szanowni Czytelnicy,

Z ogromną przyjemnością prezentujemy Państwu najnowszy numer naszego Kwartalnika Boyma. W tym wydaniu skupiamy się na trzech fascynujących tematach, które stanowią ważne elementy współczesnej polityki i relacji międzynarodowych.

Rozpoczynając naszą podróż po globalnych wydarzeniach, sięgamy do problematyki konfliktu na Morzu Południowochińskim. Analiza chińskich działań w regionie oraz filipińskie podejście do międzynarodowego rozgłosu w sprawie agresji ze strony Chin, ukazuje nam, w jaki sposób słabsze państwa próbują przeciwdziałać potężnym rywalom. To ciekawy przykład asymetrycznych działań i roli mediów w międzynarodowym rozgrywaniu sił.

Następnie przenosimy się do Azji Centralnej, gdzie Rosja odgrywa kluczową rolę. Analiza sytuacji geopolitycznej w regionie oraz wpływu rosyjskich działań na stabilność polityczną i gospodarczą krajów azjatyckich pozwala nam lepiej zrozumieć dynamiczne zmiany w obszarze Azji Centralnej.

W dalszej części Kwartalnika prezentujemy wywiad z Lauren Johnston, która przygląda się zmianom demograficznym w Chinach. Zrozumienie, jak Chiny adaptują się do wyzwań związanych z procesem starzenia się społeczeństwa, ma kluczowe znaczenie dla analizy długofalowych perspektyw rozwoju tego kraju.

Mamy nadzieję, że niniejszy numer Kwartalnika Boyma przypadnie Państwu do gustu i dostarczy nowych spostrzeżeń na temat współczesnych wydarzeń międzynarodowych. Mamy nadzieję, że ta lektura dostarczy Wam nie tylko ciekawej wiedzy, ale także inspiracji do refleksji nad dzisiejszym światem.

Przyjemnej lektury!

Redakcja Kwartalnika Boyma

FOREWORD

Dear Readers,

With a great pleasure we present the latest issue of Boym Quarterly. In this edition, we focus on three captivating topics that constitute crucial elements of contemporary politics and international relations.

Embarking on a global exploration, we delve into the conflict in the South China Sea. An analysis of Chinese actions in the region, coupled with the Philippine approach to internationalizing Chinese aggression, sheds light on how weaker states endeavor to counter stronger adversaries. This serves as an intriguing example of asymmetric actions and underscores the role of the media in international power dynamics.

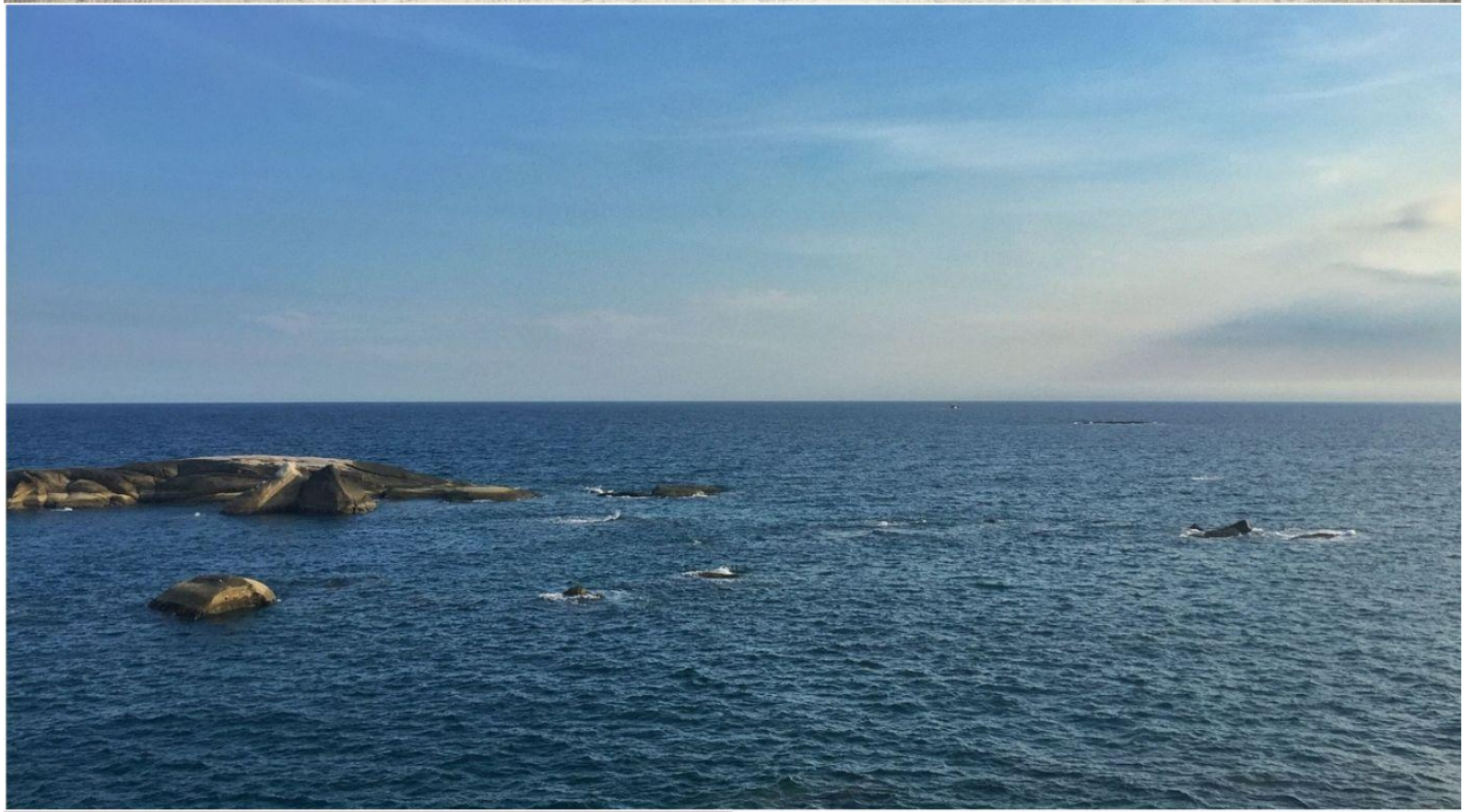
Our journey then takes us to Central Asia, where Russia plays a pivotal role. Examining the geopolitical landscape in the region and the impact of Russian actions on the political and economic stability of Asian countries enables us to gain a deeper understanding of the dynamic changes in Central Asia.

And finally, we feature an interview with Lauren Johnston, who explores demographic changes in China. Comprehending how China is addressing the challenges posed by an ageing population is crucial for analyzing the country's long-term development prospects.

We trust that you will find this issue of Boym Quarterly enjoyable and insightful, offering you new perspectives on contemporary international changes. May this reading not only impart interesting knowledge but also inspire you to reconsider the complexities of today's world.

Enjoy your reading!

The Boym Quarterly editorial team

BEYOND GREY HULLS: EUROPE'S ROLE IN “CROWDSOURCING” MARITIME DOMAIN AWARENESS IN THE SOUTH CHINA SEA

If developments observed in the South China Sea over the recent months are of any indication, it simply means that the situation has worsened. China's continued aggression towards its neighbors – the Philippines and Vietnam in particular, has continued unabated.

Collin Koh

Over the past couple of months, China has continually harassed the Philippines in the South China Sea (SCS), well within the latter's legitimate exclusive economic zone. Chinese maritime forces, including coastguard and maritime militia, blocked Philippine resupply missions to the Second Thomas Shoal. China Coast Guard has loitered near Vietnam's hydrocarbon blocks, well within the latter's EEZ, near Vanguard Bank.

Until recently, Vietnam has been the most vigorous of all Southeast Asian SCS parties to push back against China. Lately, the Philippines has joined the fray, with a somewhat unique difference. While Hanoi has largely sought to avoid the limelight when pushing back against Beijing in the SCS, choosing instead to respond firmly on the ground against Chinese maritime transgressions with its own limited forces, Manila has taken on a more "public" tack. It chose to publicize Chinese behavior in the SCS, with the express intent to internationalize the disputes and bring to world attention Beijing's aggression.

This is a typical asymmetrical action that a smaller and weaker state can undertake against the strong. While there is no sign to indicate that the Philippine move to publicize Chinese behavior in the SCS has had any effect on Beijing, it is at least not presumptuous to make the preliminary observation that this "publicity" could have compelled China to rethink those possible consequences to its own interests, and thus recalibrate future moves. The Philippine Coast Guard observed that Chinese forces appeared to be "less aggressive" knowing that media personnel were present on Filipino government vessels during the recent flareups, the first documented instance in July and September.

In Southeast Asian SCS parties' "David versus Goliath" struggle against China, the first instinct of any interested extra-regional stakeholder would be to dispatch the "big guns", namely, warships to show the flag and hopefully, signal to Beijing that its actions are under watch and the sending government is backing China's weaker rivals in the disputed waters. The U.S. Navy conducted a "remarkable prototype operation", in the words of the Secretary of Navy Carlos del Toro, back in 2020 to support Malaysia during the standoff with China over oil drilling ship West Capella off Sarawak. That said, American maritime forces – both the navy and coastguard – cannot be omnipresent at any one time.

Perhaps European naval forces would find this even more of a stretch given the present capacity. Under the European Union's coordinated maritime presence arrangements, only a handful of European powers are able to project and sustain naval presence in the Indo-Pacific

region at any point of time. Because the Indo-Pacific is such a vast geographical area, it is nigh impossible to expect European naval forces to be present in the SCS 24/7, despite the bloc's desire to do so.

France maintains one of the most extensive naval presence in the Indo-Pacific, but its forces are scattered across a wide region, including the southernmost of the Pacific Ocean. The United Kingdom currently has a pair of offshore patrol vessels in sustained, years-long Indo-Pacific deployment. But even these two warships, while optimal in undertaking low-intensity peacetime operations such as those typical of grey zone types in the SCS, are not always on station in the SCS. At best, these European naval forces, alongside their American counterparts (and for that matter, the other extra-regional powers such as Australia and Japan), maintain intermittent presence at best.

In order to cope with China's grey zone challenge in the SCS, Southeast Asian countries have relied on a mixture of approaches. Diplomacy is the most preferred for regional governments that continue to stress upon the need for peaceful settlement of the disputes. The economic stakes at hand also mean that Southeast Asian SCS parties try assiduously not to rock the boat and not allow the SCS disputes dominate the much broader bilateral relations with Beijing, especially where it concerns trade and investments. At the same time, diplomacy is also a vital tool of the weak against the strong, as characterized by how Manila lodged a legal challenge against Beijing in The Hague back in 2013, and for which the tribunal handed a stunning legal victory to the Philippines three years later. In the wake of recent flareups, Manila is now considering a fresh legal challenge against Beijing.

The second approach, which has until recently been kept so low profile, is Southeast Asian SCS parties deploying their maritime forces, even if they are outnumbered, outsized and outgunned by their Chinese counterparts, to put up counter-presence postures. These forces may not maintain sustained presence in the concerned areas of disputes like the Chinese do, but the very act of having even an intermittent, albeit not optimal, counter-presence is aimed at signaling to Beijing these countries' resolve in not yielding their sovereignty and rights.

These two approaches are only effective if certain prerequisite conditions are met. The first is that diplomacy must always be backstopped by the "stick". Legal challenges have to be supported by properly documented evidences of Chinese aggression in the SCS. The Southeast Asian SCS parties certainly need more offshore-capable maritime assets to maintain

a more robust presence that can counter that of China, but funding constraints often militate against the ability to induct sufficient materiel in time and at reasonable cost. In any case, one could argue that there is no way for any Southeast Asian party to match the Chinese ship for ship, aircraft for aircraft. Beijing has tapped its shipbuilding preponderance to outbuild its Southeast Asian SCS rivals combined.

In order for Southeast Asian countries to maintain the option of legal challenge against China – like what Manila had done back in 2013 and is now thinking of doing again – and to optimize the employment of limited maritime assets as a counter-presence in the concerned waters, it goes without saying that maritime domain awareness (MDA) is critically important. MDA is not a panacea to Southeast Asian maritime security problems, whether one is talking about the SCS disputes or transnational crimes such as smuggling and piracy. It does not replace the perennial need for mobile assets to prosecute lawless at sea, or to assert maritime sovereignty and rights.

However, while MDA has become a major itinerary for extra-regional stakeholders' maritime security capacity-building efforts at sea, it has largely been confined to two broad approaches. The first concerns the transfer or sale of MDA assets, be it drones or radar systems. The second involves providing access to one's MDA tools. The EU's CRIMARIO project and the U.S.-led Indo-Pacific Partnership for Maritime Domain Awareness (IPMDA) are major examples. The party providing such access to less endowed partners such as those in Southeast Asia could avail the latter to a comprehensive array of tools to improve MDA, not just those based on automatic identification systems (AIS) so commonly utilized for vessel tracking and identification, but even such niche associated areas as "dark" shipping (or vessels that switch off their AIS). A recent agreement for the Philippines to gain access, free of charge, to Canada's satellite-based MDA tool to detect and track "dark" shipping is a good example.

In view of the Philippines' recent approach to publicize Chinese behavior in the SCS, perhaps MDA has to take on a new role. Based on the abovementioned second approach, which entails the contributor party providing beneficiary country access to requisite tools, the new role will involve the "crowdsourcing" of MDA in the SCS. This "crowdsourcing" MDA will also be different from the official institutions designed to foster information-sharing in the region, such as the case of the Information Fusion Centre in Singapore. This "crowdsourcing" MDA platform can be an online portal that is made available for access to friendly institutions – not

just governments, maritime agencies but also the academia, media and civil society organizations (CSOs).

Essentially this platform is targeted at promoting awareness of grey zone aggression. All registered users can contribute information – hence the idea of “crowdsourcing” – that can be duly corroborated, validated and then shared on the platform. The user in question can be a coastguard vessel engaged in the thick of a faceoff with a maritime militia boat. It can also be a fisherman who observes and captures a photograph of a grey zone transgression in the SCS. The information can come in various forms – photographic, video footages, audio recording, etc. Government agencies that share high-fidelity information such as electro-optical images may be concerned about revealing too much of their capabilities to potential adversaries. Hence, this platform should also endeavour to “sanitize” these data that can be made available for public access and use. All in all, this “crowdsourcing” MDA portal serves as a repository of information that can serve real-time maritime prosecution purpose, or contribute evidence to help concerned parties build a strong legal case for international arbitration processes.

One may ask, why not tap existing regional information-sharing centres? The problem is that geopolitical sensitivities often impede open-sharing of information pertaining to grey zone aggression. For example, the IFC based in Singapore is able to draw its strengths on a multitude of international liaison officers. This very strength, which fosters maritime security information-sharing, constitutes a weakness as well – it becomes sensitive to share grey zone aggression which may be perpetuated by a certain member country of the centre. Moreover, the Singapore IFC’s regular MDA products also do not document grey zone aggression, instead mainly transnational crimes and navigational accidents.

Therefore, this “crowdsourcing” MDA platform would be one that involves a wider pool of stakeholders, both within and outside government bodies. Tackling grey zone aggression requires a whole-of-society approach, and should not be the exclusive province of government organizations. This platform thus also serves as a check-and-balance of sorts; for example should governments choose not to publicize the said instance of grey zone aggression due to geopolitical sensitivities, other organizations such as the academia and CSOs can help shed light on such incidents and bring them to international public attention.

The EU could be the most ideal candidate to implement this “crowdsourcing” MDA initiative, tapping its vast pool of expertise, financial means and technological capabilities. It is also less

encumbered with geopolitical baggage in getting wider “buy-in” by regional actors, unlike the U.S. for example which is embroiled in a tense rivalry with China. As a reflection and an extension of its strategic autonomy, the EU is better positioned to helm this initiative.

In a way, enabling and empowering concerned Southeast Asian SCS parties especially the ability to stand up against grey zone aggression is a more sustainable long-term solution. It also fits nicely with the preference of regional countries to police their own waters and customize approaches in manners that suit their national interests. It is also much more helpful than having European navies dispatching assets to show the flag in the region – especially if such presence is at best intermittent and hence not taken seriously by the prospective grey zone aggressor, in this case China. This “crowdsourcing” MDA initiative helps exposes grey zone aggression, involves much wider stakeholdership across segments of the society, and can potentially serve as a credible tool to deter such malign acts and to prevent escalation of crisis situations at sea.

Collin Koh

Collin Koh is senior fellow at the S. Rajaratnam School of International Studies, based in Nanyang Technological University, Singapore. He primarily researches on maritime security and naval affairs in the Indo-Pacific region, focusing on Southeast Asia.

ROSJA WOBEC ZAŁAMANIA SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA W AZJI CENTRALNEJ

Atak Rosji na Ukrainę niesie za sobą konsekwencje w sferze międzynarodowego bezpieczeństwa nie tylko dla praktycznie całej Europy, ale również Azji, zwłaszcza dla tej jej części, w której rosyjskie wpływy są wciąż silne. Takim obszarem jest bez wątpienia Azja Centralna.

Jerzy Olędzki

Atak Rosji na Ukrainę niesie za sobą konsekwencje w sferze międzynarodowego bezpieczeństwa nie tylko dla praktycznie całej Europy, ale również Azji, zwłaszcza dla tej jej części, w której rosyjskie wpływy są wciąż silne. Takim obszarem jest bez wątpienia Azja Centralna. Pięć byłych republik radzieckich, które w 1991 roku uzyskały niepodległość, od 24 lutego 2022 roku znalazły się na rozdrożu. Po ponad 30 latach od załamania pierwszego systemu bezpieczeństwa, co było wynikiem rozpadu Związku Radzieckiego, nad regionem znów pojawił się cień niepewności i groźba potencjalnej destabilizacji polityczno-ekonomicznej. Pozimnowojenna architektura bezpieczeństwa regionalnego erodowała już od co najmniej kilku lat, czego potwierdzeniem była próżnia po wycofaniu Amerykanów z Afganistanu. To już wówczas ujawniły się pierwsze rysy na rosyjskich gwarancjach dla Azji Centralnej, wynikające z braku planu i faktycznej zdolności do wypełnienia luki militarnej po USA. Aktywny propagandowo Kreml poległ jednak całkowicie po podyktowanym politycznymi przesłankami ataku na Ukrainę, który, póki co, jest od półtora roku pasmem niepowodzeń, a co gorsza obrazów ośmieszających rosyjską armię. Nikt w regionie nie ma już wątpliwości, że dotychczasowy system bezpieczeństwa, którego fundamentem była armia Federacji należy do przeszłości. Otwarte pozostaje pytanie, w jakim kierunku będzie ewoluował i które państwo (lub państwa) stanie się nowy filarem nowej architektury bezpieczeństwa Azji Centralnej. Niemniej, Rosja wcale nie zamierza godzić się z porażką wizerunkową i usuwać w cień. Na Kremlu trwają bowiem prace na skonstruowaniu nowego systemu bezpieczeństwa, odpowiadającemu współczesnym wyzwaniom regionalnym i globalnym. Nie zmieni się tylko jedno – centralnym ośrodkiem władzy i decyzji ma pozostać Kreml.

Rosnąca nieufność Azji Centralnej wobec rosyjskich gwarancji bezpieczeństwa

Nie tylko agresja na Ukrainę spowodowała spadek zaufania do Rosji, jako gwaranta regionalnego bezpieczeństwa. Pierwsze symptomy zagrożenia ze strony Kremla pojawiły się już wcześniej w postaci agresywnych działań w dawnej radzieckiej strefie wpływów (Gruzja, Krym, Mołdawia, dwuznaczna postawa w Górski Karabach), a nieufność pogłębiła całkowita niezdolność Kremla do wypełnienia „dziury” w regionalnym systemie bezpieczeństwa po wycofaniu się Amerykanów z Afganistanu.

Sytuacja w sferze bezpieczeństwa poszczególnych republik była i jest silnie zróżnicowana. Chodzi tu nie tylko o zdolność do samodzielnego zapewnienia bezpieczeństwa wobec zagrożeń zewnętrznych (konflikty graniczne, terroryzm), ale również poziomu uzależnienia od sił obcych, głównie Rosji i Chin. W relatywnie najlepszej sytuacji jest Turkmenistan, który 1995 roku uzyskał status państwa neutralnego, nadany przez ONZ. izolacja polityczna i militarna republiki trwała przez wiele lat, ale turkmeńska flota kaspijska wzięła udział w zorganizowanych przez Rosję ćwiczeniach wojskowych Kaukaz 2020 rok. Ten prorosyjski zwrot w polityce bezpieczeństwa został wzmocniony zapowiedzią Moskwy o wsparciu dla rozbudowy i modernizacji turkmeńskiej floty. Nowe okręty miały być jednak budowane w Sankt Petersburgu, a nie nowej stoczni Bałkan, której budowa pochłonęła 1.5 mld USD. Wybuch wojny w Ukrainie przekreślił te ambitne plany, a przynajmniej odsunął daleko w czasie ich realizację. Jednak zaangażowanie Rosji w Turkmenistanie nadal jest widoczne i może skutkować utratą przez republikę statusu państwa neutralnego.

Znacznie bardziej skomplikowane są relacje Rosji z Uzbekistanem. W okresie rządów Islama Karimowa republika była nawet członkiem Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ), który opuściła ostatecznie w 2012 roku. Do śmierci Karimowa w 2016 roku stosunki między obu krajami były co najmniej chłodne, a polityka zagraniczna cechowała się wielowektorowością, z relatywnie niewielkim ukierunkowaniem na Rosję. Należy wspomnieć, że w tym okresie Uzbekistan pełnił bardzo istotną rolę w amerykańskim Północnym Szlaku Dystrybucyjnym (NDN), którym dostarczane było zaopatrzenie dla wojsk walczących w Afganistanie. Po porażce i wycofaniu się z Afganistanu Waszyngton stracił ten centralnoazjatycki przyczółek, ale cały czas podejmuje kroki na rzecz jego odzyskania. Obecnie rządzący prezydent Szawkat Mirzijojev współpracuje z USA w sferze bezpieczeństwa, co wzbudza silne emocje na Kremlu. Jednym z przejawów amerykańskich dążeń do utrzymania choć marginalnych wpływów w regionie była wizyta sekretarza stanu Anthony'ego Blinkena w Kirgistanie, Tadżykistanie i Uzbekistanie w 2021 roku, której tematem przewodnim były kwestie bezpieczeństwa. Rozmowy były jednak niejawnie i żaden z uczestników nie wydał oficjalnego komunikatu o ich przebiegu ani o ustaleniach. Faktem jest, że Waszyngton nie może liczyć na stałą bazę na terytorium uzbeckim, bowiem wykluczają to przepisy prawne republiki. Trzeba podkreślić, że amerykański sekretarz odwiedza Azję Centralną regularnie, m.in. uczestnicząc w spotkaniach w formacie C5+1 (Azja Centralna+USA). Ta aktywność spowodowała, że Władimir Putin usilnie nakłaniał uzbeckiego prezydenta do członkostwa w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG), mając

zapewne w dalszych planach powrót republiki do OUBZ. Jednak z chwilą rosyjskiej napaści na Ukrainę Taszkent przestał być zainteresowany zbliżeniem z Rosją i choć jednoznacznie nie potępił agresji, określając swoje stanowisko jako „neutralne” i „zbalansowane”, to oficjalnie angażuje się w pomoc dla Ukrainy.

W odmiennej sytuacji jest Tadżykistan, który graniczy z Chinami i Afganistanem. Po przejściu władzy w Kabulu przez talibów i aktywizacji skrajnie islamistycznych bojówek tzw. kalifatu chorasńskiego, prezydent Emomali Rahmon poczuł się zagrożony potencjalnym wzrostem nastrojów religijnych w społeczeństwie, a w konsekwencji utratą władzy. Warto tu przypomnieć, że w dżihadzie w Syrii i Iraku uczestniczyło wg różnych szacunków od 2 do 5 tys. obywateli Tadżykistanu, Kirgistanu i Uzbekistanu, którzy po klęsce wrócili do swoich ojczyzn. Pozornie może się wydawać, że ta sytuacja wzmocniła pozycję Rosji, utrzymującej cały czas w republice 201. Dywizję Zmechanizowaną, której zadaniem jest zabezpieczanie afgańsko-tadżyckiej granicy na rzece Pianż. To jednak wobec słabości tadżyckich sił granicznych nie zapobiegało przepływowi osób z Afganistanu (niekoniecznie stanowiących zagrożenie, bowiem większość z nich to uciekinierzy). Pomimo szumnych zapowiedzi o wypełnieniu luki w regionalnym systemie bezpieczeństwa, Rosja okazała się niezdolna do rzeczywistego pełnienia tej roli. Prezydent Rahmon dość szybko zorientował się w sytuacji i wykonał militarną woltę w kierunku Chin i Stanów Zjednoczonych. Efektem było praktycznie wypchnięcie Rosji na margines polityki bezpieczeństwa, bowiem nie jest żadną tajemnicą, że 201. dywizja jest przeżarta korupcją, a jej faktyczna wartość bojowa jest bardzo niska. Okazję wykorzystali Chińczycy, którzy obawiali się wzrostu nastrojów antychińskich w muzułmańskim Sinciang. Pekin sfinansował budowę i wyposażenie 14 posterunków dla tadżyckiej straży granicznej, a także 3 centrów dowodzenia, centrum treningowego, a także pierwszej bazy dla chińskiego batalionu na terenie Azji Centralnej. Z kolei Amerykanie organizują w Tadżykistanie coroczne (od 2004 roku) manewry Współpraca Regionalna, w których uczestniczą też kontyngenty z Kazachstanu, Kirgistanu, Mongolii, Pakistanu i Uzbekistanu.

Sąsiadujący z Tadżykistanem Kirgistan nie odgrywa w zasadzie żadnej roli w systemie bezpieczeństwa Azji Centralnej. Ta uboga republika zawsze była najbardziej prorosyjskim państwem regionu i nic nie wskazuje, by miało się to zmienić. W dodatku nie jest zagrożona destabilizacja zewnętrzna, chyba że za taką uznamy nasilające się okresowo starcia przygraniczne z Tadżykistanem, u podłoża których leży przebieg granicy, określający

zarazem dostęp do wody pitnej. Na tym tle dochodziło już wielokrotnie do starć z siłami tadżyckimi, ale ich eskalacja we wrześniu 2022 roku i to podczas obrad Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SOW) była bezprecedensowa. Biszkek liczył na rozjemczą rolę Moskwy w tym konflikcie za pośrednictwem wprowadzenia sił OUBZ, ale się przeliczył. Rosja uznała bowiem ten konflikt za „incydent” graniczny, a nie zagrożenie działaniami wojennymi i destabilizacją państw. Kreml zaproponował co prawda (w ramach OUBZ) mediację, ale żadna ze stron nie wykazała zainteresowania tą propozycją. Z punktu widzenia prezydenta Rahmona zagraniczne zagrożenie sprzyja integracji społeczeństwa wokół władzy, która może zapewnić mu bezpieczeństwo. Taki model myślenia jest charakterystyczny dla wszystkich przywódców autorytarnych. Z kolei prezydent Sadyr Żaparow obawia się, że pomimo prorosyjskiej postawy Biszkeku Moskwa stanie po stronie Duszanbe, chcąc w ten sposób pozyskać przychylność Tadżykistanu. Ta sytuacja bez wątpienia zachwiała wiarą Kirgizów w przydatność Rosji w sytuacji zagrożenia, choć nie należy oczekiwać nagłego zwrotu w polityce bezpieczeństwa republiki w kierunku sąsiednich Chin. Warto jeszcze wspomnieć, że w 2022 roku po raz pierwszy od powołania OUBZ nie odbyły się ćwiczenia wojskowe tej organizacji. Ich gospodarzem miał być Kirgistan, który jednak 9 października, czyli dzień przed ich rozpoczęciem, anulował ćwiczenia. Nieoficjalnym powodem był konflikt z Tadżykistanem, a więc brak możliwości wpuszczenia na teren republiki sił tadżyckich. Ta kuriozalna i ośmieszająca OUBZ sytuacja pokazuje jak bardzo skurczyły się wpływy Kremla nawet w Kirgistanie.

W najtrudniejszej sytuacji geopolitycznej względem Rosji znajduje się Kazachstan. Ta największa i najbogatsza republika regionu jest silnie powiązana z Rosją gospodarczo i politycznie. Dodatkowo skuteczna i widowiskowa akcja sił OUBZ wezwanych przez prezydenta Kassyma-Żomarta Tokajewa podczas rozruchów w styczniu 2022 roku pogłębiła uzależnienie Astany od Moskwy i obnażyła brak wewnętrznej spójności państwa. Niemniej to właśnie Kazachstan jest największym krytykiem poczynań Kremla, tych gospodarczych w ramach EUG, jak i politycznych. Już w 2014 roku prezydent Putin został niemile zaskoczony odmową Astany uznania aneksji Krymu. Nie uzyskał też spodziewanego poparcia po ataku na Ukrainę, ani uznania tzw. republik ługańskiej i donieckiej. Faktem jest, że Kazachstan wstrzymał się podczas głosowania w ONZ nad potępieniem Rosji, ale nie znaczy to, że po cichu akceptuje działania Kremla. Wręcz przeciwnie, Kazachowie doskonale sobie zdają sprawę, że po Ukrainie mogą być kolejnym obszarem, na którym Rosja „będzie zmuszona” do ochrony swojej mniejszości (ponad 30-proc. populacji republiki). W zaistniałej sytuacji

Astana nie może sobie pozwolić na otwarte potępienie Rosji, bo to oznaczałoby konflikt z północnym sąsiadem, na który republika nie jest gotowa i którego koszty byłyby nieakceptowalne. Zamiast „pójścia na zwanie”, prezydent Tokajew wybrał kurs wielowektorowej polityki zagranicznej i równoległe prowadzonej polityki bezpieczeństwa, w której kluczową rolę odgrywają Chiny oraz Turcja, a w przyszłości niewykluczone, że również Unia Europejska.

Kazachstan koryguje militarny kurs

W marcu 2022 roku prezydent Tokajew ogłosił program Nowy Kazachstan, w którym nakreślił ramy zmian i reform wewnętrznych, zarówno w sferze społecznej, administracyjnej, gospodarczej, jak i bezpieczeństwa. Próżno szukać w tym dokumencie odniesień do roli Rosji, co w sposób jednoznaczny definiuje przyszły kurs Astany. Kazachstan rozpoczął szeroko zakrojoną wielowektorową aktywność polityczną, której głównymi punktami są Ankara, Pekin i Bruksela. To z kolei, wymusiło zmiany w postrzeganiu zagadnienia wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa. Dla Rosji Kazachstan jest niezwykle ważny, jako republika najbogatsza i najbardziej rozwinięta ekonomicznie, będąca „wrotami” do Azji Centralnej i dalej w kierunku południowym, do Iranu i Indii. W dodatku oba państwa dzielą długą na 6500 km granicę. Astana ma świadomość zagrożenia jakie niesie sąsiedztwo z niestabilnym i nieprzewidywalnym mocarstwem nuklearnym i nie zlekceważyła ostrzeżeń jakimi była destabilizacja Gruzji w 2008 roku i atak na Krym 6 lat później.

Jednak dopiero w drugiej połowie 2022 roku, a więc kilka miesięcy po ataku Rosji na Ukrainę, Kazachstan dokonał korekt w swojej doktrynie militarnej z 2017 roku, aby stała się ona „właściwą odpowiedzią na nowe zagrożenia i ryzyka”. Zmiany zostały oficjalnie ogłoszone w październiku przez ministerstwo obrony i podpisane przez prezydenta Tokajewa. Oczywiście nie mówi się w nim oficjalnie o zmianie postrzegania północnego sąsiada z gwaranta bezpieczeństwa w ramach OUBZ na potencjalnego agresora. Nawet w artykule 32 doktryny pojawił się zapis, że „Republika Kazachstanu nie uznaje żadnego konkretnego rządu jako wroga”. Mowa jest jedynie o niejasnym „wzroście liczebności broni masowego rażenia” i „tworzeniu broni masowego rażenia na nowych zasadach fizycznych”. Chodzi tu przede wszystkim o zagrożenie cyberatakami, które mogą skutecznie uderzać w potencjał

ekonomiczny i militarny republiki oraz rozpowszechnianie dezinformacji i wrogiej propagandy.

Władze Kazachstanu doskonale zdają sobie sprawę, że mało prawdopodobna jest agresja militarna wobec jakiegokolwiek republiki Azji Centralnej, bowiem to spotkałoby się z ostrą reakcją Pekinu. Zarazem jednak Moskwa jest faktycznym zagrożeniem dla stabilności funkcjonowania państw na bazie działań informacyjnych. Nie przekracza bowiem możliwości Kremla wzbudzenie silnych separatystycznych inklinacji wśród mniejszości rosyjskiej w północnym Kazachstanie. Być może próbka takich działań już miała miejsce, bowiem nadal nie wyjaśniona pozostaje sprawa powołania przez kilka osób „rady ludowej”, która ogłosiła w Pietropawłowsku utworzenie Kazachskiej Socjalistycznej Republiki Radzickiej. „Republika” została szybko zlikwidowana przez policję, a trzech członków „rady ludowej” trafiło do aresztu. Tego typu działania wpisują się w definicję wojny informacyjnej i cyberataków. W celu przeciwdziałania takim aktom agresji w artykule 13 doktryny pojawił się zapis o cyberobronie a w artykule 18 powołano „oddział cybernetyczny”. Całość działań i funkcjonowania organów będzie nadzorowana przez Komitet Bezpieczeństwa Narodowego.

Zmierzch OUBZ?

Kluczowym narzędziem dla utrzymania przez Rosję wpływów w Azji Centralnej było powołanie do życia w 2003 roku Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (ros. *Organizacija Dogovora o Kollektivnoj Biezapasnosti – ODKB*). Od 2006 roku członkami OUBZ były cztery republiki regionu, oprócz neutralnego Turkmenistanu, ale Uzbekistan ostatecznie wypowiedział umowę w 2012 roku. Przez prawie 20 lat istnienia OUBZ pozostawała w zasadzie blokiem militarnym, który nie zaangażował się militarnie w żaden konflikt, ograniczając swoją aktywność do corocznych ćwiczeń wojskowych oraz podgrzewania atmosfery wokół znaczenia organizacji przez kremlowską „wierchuszkę”. Okazją do praktycznego sprawdzenia sprawności bloku były wspomniane rozruchy w Kazachstanie. Szybka i dobrze zorganizowana akcja wspólnych sił reagowania operacyjnego (ros. *Kollektivnye Sily Operativnogo Reagirovaniya – KSOR*), utworzonych w 2009 roku, potwierdziła regionalną potrzebę utrzymywania takiego sojuszu wojskowego, a zarazem wzmocniła pozycję Rosji w regionie. Ta akcja miała też jeszcze jeden wymiar – Moskwie bardzo zależało na usunięciu w cień problemu niestabilnego Afganistanu i braku pomysłu na

ten kryzys. Bowiem to Rosja przez lata głosiła hasło o konieczności opuszczenia Afganistanu przez armię amerykańską i gotowości do przejęcia przez OUBZ roli gwaranta bezpieczeństwa. Gdy we wrześniu 2021 roku Waszyngton ostatecznie wycofał się z tego państwa, okazało się, że Rosja nie jest ani gotowa ani technicznie zdolna do zapewnienia bezpieczeństwa w regionie.

Sprawa Afganistanu nie była pierwszą, ale zapewne najpoważniejszą skazą na wizerunku OUBZ. Wcześniej Rosja skutecznie blokowała jakiegokolwiek próby zaangażowania sił organizacji w celu przywrócenia spokoju w Kirgistanie, co zresztą faktycznie wpisywało się obwarowania interwencji militarnej OUBZ tylko do sytuacji zagrożenia zewnętrznego państwa członkowskiego. Trudniej było wyjaśnić konflikt armeńsko-azerski o Górski Karabach, ale został on sklasyfikowany na Kremlu jako incydent graniczny. Podobnie potraktowano wspomniane starcia kirgisko-tadżyckie. W międzyczasie cieniem na OUBZ kładły się też agresywne działania Rosji w Gruzji (Osetia Południowa) i w Ukrainie (Krym), budząc coraz większy niepokój republik centralnoazjatyckich. Wydaje się, że śmiertelnym ciosem dla roli organizacji był atak na Ukrainę. Żadne z państw członkowskich nie poparło tej agresji, choć i nie potępiło. Ale wizerunek Rosji, jako gwaranta bezpieczeństwa i stabilizacji w regionie został kompletnie zrujnowany, a wraz z nim jakiegokolwiek złudzenia (jeśli jeszcze jakieś pozostały) w kwestii zaufania do OUBZ.

Potwierdzeniem bankructwa Rosji i OUBZ w kwestii bezpieczeństwa było wspomniane anulowanie przez Kirgistan zaplanowanych na 10 października 2022 roku ćwiczeń wojskowych i to bez podania oficjalnej przyczyny. Wiele też o kształcie relacji kirgisko-rosyjskich mówi brak uczestnictwa prezydenta Żaparowa w nieformalnym szczycie Wspólnoty Niepodległych Państw oraz brak zwyczajowych życzeń dla prezydentem Putina z okazji jego 70-tych urodzin. Jednocześnie wicepremier Edił Baisałow uspokajał, że członkostwo Kirgistanu w OUBZ jest absolutnie nienaruszalne, a odwołanie ćwiczeń jest spowodowane wciąż trwającym konfliktem granicznym z Tadżykistanem. Sytuację tę wykorzystał prezydent Rahmon, który spotkał się z Władimirem Putinem i w prezencji wręczył mu Order za Zasługi dla Ojczyzny III klasy. Trudno się więc dziwić obawom Biszkeku o neutralność ewentualnych rozstrzygnięć sporu, którego podjęcie przez Kreml zaproponował szef rosyjskiego MSZ Siergiej Ławrow.

Warto dodać, że z ćwiczeń Niezniszczalne Braterstwo 2022 wycofała się też Armenia, w związku z konfliktem granicznym z Azerbejdżanem. Decyzja ta wydaje się być wyrazem

dezaprobaty Erywania dla wspomnianej wcześniej bierności OUBZ wobec konfliktu w Górskim Karabachu. Pozycji OUBZ w Armenii nie wzmacnia też fakt, że Rosja bez oporów sprzedaje broń obu zwaśnionym stronom. Postawa organizacji (Rosji) wywołała w Armenii silne emocje społeczne, w których dominowały naciski na opuszczenie organizacji. Ostatecznie publiczna debata analizy zysków i strat wynikających z rezygnacji z członkostwa spowodowała wygaszenie tematu. Rację trzeba przyznać tu przyznać armeńskiemu analityki bezpieczeństwa Leonidowi Nernisjanowi, który stwierdził, że Erywań nie porzuci Moskwy „nie mając realnej alternatywy zbalansowania negatywnych skutków tej decyzji”. Choć faktem jest, że Rosja nie wsparła Armenii w tym konflikcie, to jednak rezygnacja z oferowanego przez nią „parasola bezpieczeństwa” byłaby bardziej szkodliwa, mogłaby bowiem zachęcić Azerbejdżan do eskalacji konfliktu.

Odmowa Kirgistanu zorganizowania ćwiczeń była zdarzeniem bez precedensu w historii niepodległej Azji Centralnej. Prorosyjska republika, w dodatku słaba i uboga, postawiła się Rosji i tym samym zdyskredytowała na forum światowym OUBZ. Moskwa próbowała ratować sytuację wzmacniając znaczenie ćwiczeń sił szybkiego reagowania OUBZ Granica 2022, które zorganizował Tadżykistan. Jednak i tu spotkała Rosjan kolejna wizerunkowa porażka, choć nie tak spektakularna. W trakcie ćwiczeń do Duszanbe przybyli przedstawiciele USA w celu kontynuacji rozmów na temat strategii wzmocnienia bezpieczeństwa na granicy z Afganistanem. Trudno nie oprzeć się wrażeniu, że prezydent Rahmon zorganizował ćwiczenia, by zyskać przewagę polityczną nad prezydentem Żaparowem, ale nie uznał ich za istotne dla bezpieczeństwa republiki.

Polityka bezpieczeństwa Tadżykistanu ma charakter wyraźnie wielowektorowy, a rola w niej OUBZ wydaje się raczej niewielka. Kilka dni przed ćwiczeniami Granica 2022 do republiki przybyła dostawa sprzętu wojskowego do wzmocnienia granicy z Afganistanem, który Waszyngton przekazuje Duszanbe w ramach Rezolucji ONZ nr 1540 (Narodowy Plan Działań Republiki Tadżykistanu). Amerykanie zaopatrują tadżyckich pograniczników w noktowizory, specjalną odzież ochronną, wyposażenie do prowadzenia operacji militarnych w górach, a także przystosowane do działania w górzystym obszarze pojazdy opancerzone, motocykle i minibusy. Dodatkowo amerykańscy specjaliści prowadzą szkolenia z obsługi sprzętu ułatwiającego wykrywanie przemytu nielegalnych substancji (np. opiatów) oraz materiałów radioaktywnych.

Tadżykistan jest szczególnie zagrożony aktami terroryzmu i destabilizacją wewnętrzną ze strony fundamentalistów islamskich z tzw. kalifatu choraskańskiego oraz organizacji Tehrik-e Taliban Tajikistan (Ruch Talibanu w Tadżykistanie). Jednym z elementów bezpieczeństwa gwarantowanego przez Rosję w ramach OUBZ jest wspomniana 201. dywizja oraz ćwiczenia wojskowe. Wydaje się jednak, że Duszanbe coraz bardziej liczy na kooperację w tej sferze z Pekinem i Waszyngtonem, niż z Moskwą. Potwierdza to rosnące zaangażowanie Chin we wzmacnianie zabezpieczenia granicy Tadżykistanu z Afganistanem oraz rosnąca skala amerykańskiej pomocy wojskowej. To sprawia, że utrzymanie pozycji OUBZ w republice, choć wciąż kluczowej, może wkrótce stać się dla Kremla problematyczne.

Prezydent Putin zapewne miał świadomość, że atakując Ukrainę doprowadzi co najmniej do zachwiania statusem organizacji w Azji Centralnej. Nie jest niczym zaskakującym, że tylko Białoruś poparła działania Moskwy, natomiast pozostałe republiki wprawdzie zachowały neutralną postawę wobec konfliktu i nie potępiły agresji, ale też wyraźnie zdystansowały się od Moskwy politycznie i na ile to możliwe w krótkim czasie, również gospodarczo. Jeśli więc mimo wszystko Kreml liczył na wsparcie OUBZ w wojnie przeciwko Ukrainie to srodze się przeliczył. Nawet narracja o rosyjskim Krymie i oznajmienie, że atak na półwysep będzie równoznaczny z atakiem na Federację, zostały zignorowane przez pozostałe państwa członkowskie. To potwierdza dwie tendencje. Pierwszą jest milczące nieuznanie w Azji Centralnej zdobyczy terytorialnych Rosji w Ukrainie, jako ich „odzyskiwanie”. Implikacją tej postawy jest nie branie pod uwagę możliwości zastosowania art. 4, który jest podstawą do interwencji organizacji w przypadku zagrożenia jednego z państw członkowskich. Drugą zaś jest coraz bardziej jawne lekceważenie znaczenia OUBZ jako fundamentu regionalnego systemu bezpieczeństwa. Skutki tej drugiej tendencji są dużo bardziej niebezpieczne dla Rosji, bowiem to oznacza zwrot państw regionu w kierunku innych graczy mogących wzmocnić poczucie bezpieczeństwa w Azji Centralnej. W praktyce jest to zbliżenie z Chinami, Turcją i USA, co w zasadzie w tej konkurencji stawia Kreml na przegranej pozycji.

Dlaczego nie SOW?

Drugą organizacją statutowo zobligowaną do zapewniania regionalnego bezpieczeństwa jest wspomniana Szanghajska Organizacja Współpracy, do której należą cztery mocarstwa atomowe – Chiny, Indie, Pakistan i Rosja oraz cztery z pięciu centralnoazjatyckich republik

(bez Turkmenistanu). Fundamentem do powstania w 2001 roku tej teoretycznie najpotężniejszej organizacji militarnej i gospodarczej na świecie było powołanie do życia w 1996 roku tzw. szanghajskiej piątki (Rosja, Chiny, Kazachstan, Kirgistan i Tadżykistan). Celem tej nieformalnej grupy było przede wszystkim uregulowanie sprawy granic nowych republik oraz wypracowanie modelu bezpieczeństwa regionalnego w oparciu multilateralną współpracę.

Od początku swojego istnienia SOW w zamyśle przywódców miała być filarem bezpieczeństwa regionalnego, budowanego wokół sił zbrojnych Rosji i Chin. Od początku było też oczywiste, że zagadnienie bezpieczeństwa będzie nieco odmiennie rozumiane przez Moskwę i Pekin. To, co łączyło oba państwa, to niechęć do wzmacniania amerykańskich wpływów w regionie. Funkcjonowanie SOW zostało oparte na trzech głównych filarach: zapewniania bezpieczeństwa regionalnego, rozwijania współpracy gospodarczej i realizacji wspólnych dla wszystkich członków celów politycznych.

Przez kolejne lata, aż do 2017 roku, SOW pogrążała się w marazmie spowodowanym pogłębiającym się rozdźwiękiem między dążeniami Chin i Rosji. Państwo Środka zdecydowanie preferowało wykorzystanie organizacji do zacieśniania współpracy gospodarczej, pozwalając Rosji na dość swobodne kształtowanie sfery bezpieczeństwa regionalnego. W istocie Kreml był bardziej zainteresowany utrzymaniu roli wyłącznego lidera polityczno-militarnego w regionie, w czym przeszkadzało członkostwo Chin. W tej sytuacji Moskwa zaczęła mocno promować OUBZ. Przełomowym dla SOW miał być rok 2017, gdy członkostwo uzyskały dwa kolejne mocarstwa atomowe – Indie i Pakistan. W istocie te permanentnie skłócone kraje, balansujące na granicy wojny o sporny Kaszmir, nie nadały żadnego nowego impetu rozwojowego organizacji. Również przyjęcie w poczet członków Iranu w 2022 roku miało znaczenie symboliczne i służyło jedynie integracji kontynentu jako bloku pozostającego w opozycji do Stanów Zjednoczonych.

Atak Rosji na Ukrainę był dla SOW wydarzeniem bezprecedensowym. Po raz pierwszy państwo członkowskie bezpodstawnie zaatakowało inne państwo, wywołując pełnoskalową wojnę. Nie ma tu oczywiście znaczenia jak strona rosyjska określa tę napaść. Oczywiście z punktu widzenia Kremla idealną politycznie sytuacją byłoby pełne poparcie ze strony pozostałych członków SOW dla rosyjskich działań. W istocie żadne z państw członkowskich nie poparło Rosji, co prawda również nie potępiając jej i dyplomatycznie zachowując pełne rezerwy zaniepokojenie całą sytuacją. Trzeba tu zwrócić uwagę na pewne prawne implikacje

rosyjskiej agresji, ukraińskiej kontrofensywy i ogłoszenia przez Kreml zajętych terytoriów jako części Rosji. Jeśli więc przyjąć rosyjską narrację to uderzenie armii ukraińskiej na Krym oznacza atak na członka SOW i zmusza pozostałych członków do udzielenia wsparcia. W istocie problem „operacji specjalnej” w Ukrainie oficjalnie dla SOW nie istnieje. Wydaje się, że żadne z państw nie przejawia ochoty do rozpoczęcia „ofensywy” przeciwko Rosji celem zmuszenia jej do zaprzestania działań. Działania państw członkowskich ograniczyły się jedynie do wydania wspólnego komunikatu na szczycie w Samarkandzie w 2022 roku wyrażającego troskę i niepokój o konsekwencje destabilizacji rynku energetycznego i żywnościowego dla całego globu.

Szczyt w Samarkandzie potwierdził jednak pogłębiający się rozdźwięk między Rosją i Chinami. Pekin gra na podtrzymanie Rosji „na kropłówe”, bo potrzebuje jej w walce gospodarczej i politycznej ze Stanami Zjednoczonymi. Nie oznacza to jednak, że będzie się godził na każdą awanturniczą akcję prezydenta Putina, zwłaszcza taką, która uderza w chińskie plany. A tak stało się po ataku na Ukrainę, który doprowadził do wprowadzenia sankcji na Rosję i Białoruś oraz zdestabilizował szlaki handlowe, kluczowe dla chińskiej ekspansji gospodarczej w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku (BRI).

Na ostatnim szczycie, który odbył się w 2023 roku i był pierwszym, w którym uczestnicy wzięli udział wirtualnie (on-line), Rosja próbowała przeforsować formułę pośredniego wsparcia dla swoich działań, w kontekście budowania antyzachodniej współpracy państw członkowskich. Prezydent Putin w swoim wystąpieniu podkreślał istotną rolę, jaką SOW powinna odgrywać w przeciwdziałaniu „wpływowi zewnętrznym”, czyli przede wszystkim „zewnętrznym sankcjom, presji i prowokacjom”. Zarówno Indie, jak i Chiny nie wykazały jednak entuzjazmu dla wspierania Rosji, ograniczając się do stwierdzenia o potrzebie wzmocnienia współpracy handlowej i technologicznej oraz powiązań gospodarczych. W praktyce oznacza to fiasko próby skonsolidowania SOW wokół Rosji, jako najbardziej aktywnego oponenta wobec zachodnich „prowokacji”, którą kreował Siergiej Szojgu na spotkaniu ministrów obrony państw członkowskich SOW w kwietniu 2023 roku. Szojgu podkreślał wówczas jak ważna dla bezpieczeństwa regionalnego (Azji Centralnej) jest akceptacja stacjonowania rosyjskich wojsk w Kirgistanie i Tadżykistanie oraz „rozwijania mechanizmów wymiany informacji na polu bezpieczeństwa militarnego wewnątrz SOW”.

Postawa głównych graczy w SOW, jak również zdystansowanie czterech centralnoazjatyckich republik do rosyjskich projektów pogłębienia militarnej kooperacji praktycznie przekreśla

ewentualność pozyskania wsparcia SOW dla swoich działań w Ukrainie. A to właśnie Kreml w zawołany sposób próbował przeforsować, mając świadomość postępującego osłabienia militarnego wobec wspieranej dostawami zachodniego sprzętu wojskowego Ukrainie. Choć między Indiami i Chinami wciąż panuje niechęć, to w przypadku SOW ich interesy są pozornie zbieżne – potrzeba przeniesienia środka ciężkości funkcjonowania organizacji ze sfery militarno-politycznej na współpracę gospodarczą. Oczywiście to również stwarza dla Rosji szansę na przynajmniej częściowe zrekompensowanie strat gospodarczych spowodowanych zachodnimi sankcjami, ale zarazem pozbawia złudzeń, jeśli jakiegokolwiek jeszcze Kreml miał, w opieraniu systemu bezpieczeństwa na SOW z zachowaniem swojej wiodącej roli w tej sferze. Dodatkowo, kierunek działań Moskwy na forum organizacji potwierdza jej postępującą słabość gospodarczą, polityczną i militarną, a brak postępów, a nawet regres na froncie ukraińskim, praktycznie spycha na margines procesów powoli zachodzących w łonie SOW. Coraz trudniej będzie znaleźć Rosji miejsce w organizacji, która pod wpływem Pekinu stopniowo zmienia się z gracza regionalnego w globalnego. I choć końcowe wspólne oświadczenie członków na szczycie Samarkandzie zawiera w podtekście negatywne stanowisko wobec zachodnich sankcji nałożonych na Rosję, to w praktyce nie niesie ono ze sobą żadnych przesłanek do podjęcia potencjalnych kroków odwetowych. Oświadczenie to należy raczej odczytywać jako sygnał wysłany Waszyngtonowi przez Pekin, że jakiegokolwiek kroki ograniczające swobodę działalności gospodarczej podjęte przez USA wobec Państwa Środka spotkają się ze zdecydowanym potępieniem członków organizacji, generujących 40 proc. światowego PKB.

Kreml wobec wyzwań w sferze bezpieczeństwa regionalnego

We wrześniu 2022 roku miało miejsce spotkanie prezydenta Putina z przewodniczącym Xi Jinpingiem podczas szczytu SOW w Samarkandzie. Według oficjalnego komunikatu rosyjskiego Urzędu Bezpieczeństwa rozmowy dwóch przywódców dotyczyły pogłębienia współpracy wojskowej, zwłaszcza zakresu ćwiczeń wojskowych oraz regularnych kontaktów na wysokim szczeblu. Sekretarz Urzędu Bezpieczeństwa, Mikołaj Patruszew, potwierdził, że „obie strony uzgodniły pogłębienie współpracy wojskowej, wspólnych ćwiczeń i patroli, a także wzmocnienia kontaktów na szczeblu sztabów generalnych”. Strona chińska była bardziej powściągliwa w wydawaniu oficjalnego komunikatu z tego spotkania, co zapewne nie mogło zostać przeoczone na Kremlu. Zwłaszcza po dość upokarzającym dla Putina

wysłuchaniu zawaolowanej reprimendy od Xi Jinpinga, który wyraził troskę o szkodliwe skutki wojny w Ukrainie dla całego świata.

Zwrot Moskwy w kierunku Pekinu w kwestiach bezpieczeństwa był sygnałem, że Kreml czuje się coraz bardziej izolowany i zagrożony utratą wpływów w regionie. Do ataku na Ukrainę Rosja traktowała zagadnienie bezpieczeństwa regionalnego jako swoją wyłączną domenę, niechętnie godząc się na zaangażowanie Państwa Środka. A i Chińczycy nie wykazywali zbytniego zainteresowania aktywnym uczestnictwem w kreowaniu systemu bezpieczeństwa regionalnego. Ten stan *status quo* zaczął się jednak zmieniać, gdy USA ostatecznie wycofały się z Afganistanu, a Rosja najechała Ukrainę. Te dwa zdarzenia udowodniły przywódcom w Pekinie i Azji Centralnej, że Kreml nie jest w istocie w stanie pełnić roli filara bezpieczeństwa regionalnego, a wręcz może stanowić realne zagrożenie dla regionu. W tej sytuacji Pekin został zmuszony do porzucenia roli biernego obserwatora i przyjęcia na siebie roli gwaranta bezpieczeństwa regionalnego. Zwłaszcza, że w tle był problem zabezpieczenia szlaków handlowych dla realizacji BRI i Chiny nie mogły sobie pozwolić na porażkę.

Kreml przyjął postawę otwartości na włączenie Chin w proces kreowania nowego, czy też modernizacji dotychczasowego systemu bezpieczeństwa. Spotkał się jednak z dość zdystansowaną postawą Xi Jinpinga, którym zapewne miał na uwadze, że afirmacja kordialnych relacji z Rosją zostanie źle odebrana przez państwa regionu, zaniepokojone działaniami Moskwy. Ale też chiński przywódca nie bardzo miał powody do okazywania rosyjskiemu prezydentowi serdeczności, zważywszy na trudne do oszacowania koszty, jakie poniosła chińska gospodarka w związku z ograniczeniem szlaków handlowych z Chin do Europy.

Postawa Pekinu nie uszła uwagi Kremla, co skłoniło Putina do podjęcia próby przywrócenia mocarstwowego statusu Rosji w regionie i „należnego” jej miejsca w systemie bezpieczeństwa regionalnego. Pierwszym krokiem w procesie jego kreowania było stworzenie regionalnego systemu obrony powietrznej, którego rdzeniem miały być oczywiście rosyjskie siły powietrzne. Pomysł ten nie był nowy, bowiem już parę lat wcześniej Moskwa zakładała jego stworzenie w ramach kooperacji z siłami powietrznymi wszystkich członków Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). Jedynym osiągnięciem jak do tej pory było podpisanie w 2022 roku porozumienia z Kirgistanem, w którym i tak stacjonują rosyjskie samoloty w dzierżawionej do 2027 roku bazie Kant. Umowa dzierżawy zawiera klauzulę o

automatycznym przedłużaniu na kolejne 5 lat, jeśli żadna ze stron nie wypowie umowy. Faktem jest, że strona rosyjska ratyfikowała to porozumienie dopiero w kwietniu 2023 roku, choć prezydent Putin już w lipcu 2022 roku zlecił swoim ministrom obrony i spraw zagranicznych prowadzenie rozmów ze swoimi kirgiskimi odpowiednikami na temat rozszerzenia zakresu dotychczasowej obrony powietrznej ustanowionej w 1995 roku w ramach WNP.

Obecną strukturę tego systemu stanowią trzy obszary: wschodnioeuropejski (Białoruś), kaukaski (Armenia) i centralnoazjatycki (Kazachstan, Kirgistan i Tadżykistan). W istocie cały system funkcjonuje tylko na papierze, bowiem jego implementacja w poszczególnych okręgach nie wyszła poza fazę projektu. W dodatku żadna z republik nie dysponuje ani lotnictwem, ani systemami przeciwlotniczymi mogącymi odegrać faktyczną rolę w przypadku pojawienia się zagrożenia powietrznego. Kirgistan w ogóle nie ma samolotów bojowych, a Tadżykistan posiada 4 czeskie Aero L-39 Albatros, których produkcję zakończono pod koniec ubiegłego wieku i które w zasadzie nie są samolotami bojowymi, tylko szkolno-treningowymi. Katastrofalnie wygląda również stan systemów przeciwlotniczych. Kirgistan dysponuje dwoma względnie nowoczesnymi białoruskimi systemami ziemia-powietrze Peczora-2BM. Systemy tadżyckie pamiętają natomiast jeszcze czasy ZSRR. Tymczasem siły rosyjskie, na których opierała się ta struktura, z dnia na dzień są coraz słabsze na skutek strat ponoszonych w Ukrainie, a których rosyjska gospodarka (przemysł wojskowy) nie jest w stanie rekompensować.

Jeszcze przed agresją na Ukrainę wydawało się, że Rosja otrzymała w prezencie od Waszyngtonu wyjątkową szansę przejęcia schedy po wycofujących się z Afganistanu Amerykanach. W ten sposób uzyskałaby unikatową pozycję jedyne gwaranta bezpieczeństwa w Azji Centralnej z widokami na stworzenie szerszego azjatyckiego bloku obronnego. Kluczem do realizacji tych planów było jednak porozumienie z Kabulem. To zadanie, z uwagi na wciąż żywą, co najmniej niechęć Afgańczyków do Rosjan po agresji w latach 1979-89, wydawało się mało realne. Dodatkowo po przejęciu władzy w Kabulu przez talibów i aktywizacji bojowników tzw. kalifatu chorasńskiego, rosyjskie placówki dyplomatyczne i firmy stały się potencjalnym celem zamachowców. Pomimo tych komplikacji, Kreml zdecydował się na podjęcie na początku kwietnia 2023 roku akcji dyplomatycznej, wychodząc z założenia, że wrogami Rosji są islamscy bojownicy, natomiast talibowie potrzebują wszelkiego wsparcia jeśli chcą utrzymać się u władzy. Jednak tematem

rozmowy ambasadora Dmitrija Żirnowa z szefem afgańskiego MSZ Amirem Chan Muttakim były nie tylko sprawy bezpieczeństwa, ale również wyzwań geopolitycznych i współpracy gospodarczej.

Na Kremlu zdawano sobie sprawę z dwóch kwestii. Pierwszą była „próżnia” w systemie bezpieczeństwa po wycofaniu Amerykanów, której Rosji nie udało się wypełnić pomimo szumnych zapowiedzi. Drugą był atak na Ukrainę, który praktycznie całkowicie pozbawił Rosję zaufania ze strony republik centralnoazjatyckich. Architektura nowego systemu bezpieczeństwa, który odzwierciedlałby zmianę sytuacji geopolitycznej wymagała więc wzmocnienia wizerunku Moskwy w kategoriach militarnych, stopniowego odzyskania zaufania partnerów oraz odsunięcia w cień pełnej porażek wojny w Ukrainie. Ponieważ OUBZ i SOW z omówionych wcześniej powodów nie nadawały się do tego celu, a Chiny okazały się odporne na współpracę z Rosją, więc jedyną opcją dla Kremla było podjęcie samodzielnej inicjatywy budowy takiego systemu. Już od 2014 roku Rosja organizuje regionalne konsultacje pokojowe dotyczące Afganistanu, w których uczestniczą szefowie MSZ i doradcy ds. bezpieczeństwa Afganistanu, Chin, Iranu, Rosji, Tadżykistanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu. Na ostatnim spotkaniu w Samarkandzie uczestnicy wydali wspólne oświadczenie wzywające rząd w Kabulu do wypełnienia zobowiązań sprzed przejścia władzy, jak również wezwali zachód do zniesienia sankcji i odmrożenia aktywów talibów w USA. Warto zwrócić uwagę, że w prowadzony przez Moskwę proces pokojowy nie angażuje się Pakistan, który w lutym 2023 roku odmówił uczestnictwa nawet w rozmowach wielostronnych na temat przyszłości Afganistanu, uznając je za mało konstruktywne i faktycznie niewiele wnoszące do procesu pokojowego.

W wydanym w marcu 2022 roku dokumencie o kierunkach polityki regionalnej, Kreml nie ukrywał, że fundamentalnym elementem bezpieczeństwa i stabilności w regionie jest Afganistan. Stąd też zawarta w dokumencie sugestia o potrzebie budowy partnerstwa i integracji euroazjatyckiej, której fundamentami będą OUBZ, SOW i EUG. Taka konstrukcja oznacza wyraźny zamiar Rosji do kształtowania architektury nowego systemu z wykorzystaniem osiągnięć tych organizacji, ale też przede wszystkim z zachowaniem pozycji Rosji jako lidera. Warto też zwrócić uwagę na problem aktualnej „adekwatności” stworzonej w latach 90. i na początku XXI w. architektury bezpieczeństwa. W ostatnich kilku latach miały miejsce geopolityczne zmiany, które przyczyniły się do powstania nowych wyzwań regionalnych i globalnych, na które żadna ze wspomnianych organizacji nie była

przygotowana. Chodzi tu nie tylko o niestabilny Afganistan, zamieszki w Kazachstanie, wojny graniczne między Armenia a Azerbejdżanem i Kirgistanem a Tadżykistanem. Pojawiły się bowiem zupełnie nowe zagrożenia, wobec których bezradny jest potencjał militarny SOW czy OUBZ, bowiem wynikają one ze zmian klimatycznych: coraz bardziej odczuwalne niedobory wody pitnej, długotrwałe susze na przemian z ogromnymi powodziami itp. To skutkuje coraz wyższymi kosztami społecznymi zaniechania rozwijania odnawialnych źródeł energii czy transformacji gospodarek w kierunku klimatycznej neutralności. Konsekwencją będą oczywiście napięcia wewnętrzne oraz coraz częściej transgraniczne. W tym kontekście klasycznie rozumiany system bezpieczeństwa, oparty na sile militarnej, ma szansę się sprawdzić, ale będzie to jedynie łagodzenie skutków bez eliminacji czynników wywołujących negatywne zjawiska.

Na taki rebalans systemu bezpieczeństwa Rosja jest zupełnie nieprzygotowana, co potwierdzają wspomniane wcześniej konflikty armeńsko-azerski i kirgisko-tadżycki. Dodatkowo kosztowne zaangażowanie militarne w Ukrainie praktycznie marginalizuje zdolność Moskwy do aktywnego przeciwdziałania zjawiskom naruszającym bezpieczeństwo i stabilność Azji Centralnej. Rosja nie bardzo może też liczyć na wsparcie ze strony republik centralnoazjatyckich przy reorganizacji systemu bezpieczeństwa, bowiem państwa te choć oficjalnie zdystansowały się od ataku na Ukrainę i zachowały neutralność na forum ONZ, to zaczęły postrzegać Moskwę jako realne zagrożenie. Oczywiście postawa poszczególnych republik wobec Kremla jest zróżnicowana, od pielęgnowania bliskich relacji (Kirgistan), po niechęć i zdystansowanie (Uzbekistan).

Z punktu widzenia regionalnej strategii Rosji najważniejszą republiką jest Kazachstan, z racji ogromnego terytorium, bezpośredniego sąsiedztwa, relatywnej zamożności i wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego oraz, co bardzo istotne, prawie 20 proc. udziału mniejszości rosyjskiej w 18 milionowej populacji. Postawa Astany jest jednak dla Moskwy coraz większym problemem. Pierwszy zgrzyt miał miejsce w 2014 roku, gdy ówczesny prezydent Nursułtan Nazarbajew odmówił uznania aneksji Krymu. Rozbieżność interesów znacznie pogłębiła się od momentu od momentu przejścia władzy przez Kassyma-Żomarta Tokajewa. Wielokrotnie Kazachstan stawał pod prąd rosyjskiej polityce w ramach EUG i oczywiście odmówił uznania „republik” ługańskiej i donieckiej. W dodatku przestrzeganie przez Astanę zachodnich sankcji oraz podjęcie szeregu kroków uderzających w rosyjski przemysł praktycznie wykluczają tę republikę z grona bliskich sojuszników prezydenta Putina. I to

pomimo wsparcia jakiego udzielił prezydentowi Tokajewowi w styczniu 2022 roku, błyskawicznie organizując i wysyłając kontyngent OUBZ, jako siły rozjemcze w czasie rozruchów społecznych i zagrożenia puczem sił bezpieczeństwa.

Rosja nie może też liczyć na aktywną współpracę pozostałych republik. Turkmenistan zachowuje neutralność, choć zacieśnianie relacji gospodarczych i współpraca w przemyśle zbrojeniowym są balansowaniem na granicy utraty tego statusu. Kreml nie może jednak liczyć na porzucenie przez Aszchabad wygodnego statusu na rzecz włączenia się w budowę nowego systemu bezpieczeństwa regionalnego. Tadżykistan jest coraz mocniej powiązany militarnie z Chinami, które są zainteresowane utrzymaniem milicji kalifackiej z Afganistanu z dala od muzułmańskiego Sinciang. W dodatku Duszanbe bardzo chętnie korzysta z pomocy Waszyngtonu, który przysyła swoich ekspertów wojskowych, organizuje i pokrywa koszty corocznych manewrów wojskowych, a także dostarcza wyposażenie wojskowe (oprócz broni). Na terenie republiki obecne są co prawda rosyjskie siły – 201. Dywizja Zmechanizowana, optoelektroniczny kompleks Okno oraz grup lotnicza w bazie Ajni, to trudno ocenić ich rzeczywistą wartość bojową, zwłaszcza wobec pojawiających się informacji o stopniowej redukcji tych sił i przerzucaniu ich na front ukraiński (niepotwierdzonych oficjalnie przez Kreml). Kirgistan, choć przyjaźnie nastawiony wobec Rosji, nie przedstawia istotnej siły bojowej. Armia kirgiska jest mała i słabo uzbrojona w przestarzały sprzęt. W dodatku zapaść gospodarcza kraju praktycznie eliminuje szanse na modernizację. W zasadzie jedynym aktywem Kirgistanu w tej militarnej układance jest wydzierżawiona rosyjskim siłom powietrzną baza w Kant, choć i ją dotyczą przecieki o redukcji liczby samolotów.

Drugą obok Kazachstanu republiką, która mogłaby odgrywać kluczową rolę w nowym rosyjskim systemie bezpieczeństwa jest Uzbekistan. Składa się na to centralne położenie i granice ze wszystkimi republikami oraz Iranem, a także dynamicznie rozwijająca się gospodarka i największa populacja. Jednak od 2012 roku, gdy prezydent Karimow zdecydował o ostatecznym opuszczeniu OUBZ, relacje obu państw pozostają dość chłodne. Co prawda Kreml kusi prezydenta Szawkata Mirzijojeva korzyściami z członkostwa w EUG i OUBZ, to w obecnej sytuacji gospodarczej i politycznej Rosji, temat można uznać za zamrożony na wiele lat. Multiwektorowa polityka zagraniczna Taszkentu jednoznacznie wskazuje na dążenie do utrzymania względnej równowagi wpływów graczy globalnych. Nie byłoby więc w interesie prezydenta Mirzijojeva podporządkowanie się Rosji w kwestiach

bezpieczeństwa, co mogłoby się szybko przełożyć na różne formy politycznego i gospodarczego nacisku.

Konkluzje

Reasumując, osamotniona w swoich wizjach i dążeniach Moskwa stanęła wobec nowego dla niej wyzwania, jakim jest utrzymanie wpływów w regionie, w którym przez ponad 200 lat sprawowała niepodzielną władzę. Ostatnie lata obfitowały w punkty zwrotne w sferze bezpieczeństwa, a jeden z nich wykreowała Rosja atakując Ukrainę. W konsekwencji dotychczasowa formuła bezpieczeństwa regionalnego oparta na OUBZ nie przystaje do nowej rzeczywistości. Przykłady takiego stanu rzeczy można mnożyć. Jednym z nich jest wzrost konfliktów transgranicznych między członkiem OUBZ: Armenią a wspieranym przez Turcję Azerbejdżanem, drugim eskalujący konflikt między dwoma członkami OUBZ, Kirgistanem i Tadżykistanem. W obu przypadkach Rosja uznała za najlepsze rozwiązanie nie angażować się w konflikt, co negatywnie odbiło się na wizerunku organizacji.

Kolejnym obszarem jest walka z terroryzmem, który jest kojarzony z ugrupowaniami separatystycznymi i skrajnie muzułmańskimi. Uznanie przez Rosję niepodległości wspomnianych wcześniej „republik” ługańskiej i donieckiej zaciera granicę, jakie działania grup społecznych czy etnicznych mogą być uznane za separatystyczne, a więc stanowić zagrożenie dla stabilności państwa członkowskiego i wiązać się z koniecznością reakcji OUBZ. Kolejnym nierozwiązanym problemem jest sprawa ugrupowań terrorystycznych. Rosja, która w istocie decydowała o uznaniu lub nie ugrupowania za niebezpieczne dla bezpieczeństwa regionalnego znalazła się w trudnej sytuacji, gdy kolejne republiki zaczęły nawiązywać relacje z rządzącymi w Kabulu talibami. Jedyne prezydent Rahmon wciąż deklaruje wrogość wobec wszystkich ugrupowań afgańskich. Moskwa traktowała talibów jako wrogów, co ma jeszcze swoje korzenie w przegranej z nimi wojnie po inwazji na Afganistan w 1979 roku. W obecnej sytuacji Rosja jest zmuszona do rewizji swojego stanowiska i nawiązania relacji z talibanem, jeśli nie chce zostać wypchnięta na margines regionalnej polityki bezpieczeństwa i wzmocnienia podziałów w łonie OUBZ. Zauważalnym jest, że od września 2021 roku, czyli opuszczenia Afganistanu przez Amerykanów, Rosja nie wypracowała żadnej strategii wobec tego państwa i jego nowego rządu. A więc i nie

przeprowadziła próba dostosowania doktryny bezpieczeństwa OUBZ do zmieniających się warunków.

Jakby tych problemów było mało, Kreml zdecydował się napaść na Ukrainę, w celu osiągnięcia nie do końca jasnych korzyści. W istocie ten ruch spowodował katastrofę dyplomatyczną i izolację Rosji wśród najważniejszych graczy globalnych (z wyłączeniem Chin i Indii), irytację Pekinu, któremu wojna skomplikowała realizację globalnych planów gospodarczych oraz utratę zaufania republik centralnoazjatyckich. W konsekwencji, dziś Rosja stoi na czele organizacji bezpieczeństwa, która nie jest w stanie reagować na zagrożenia, bo nie ma ich nowych nowej definicji, i która jest postrzegana przez jej pozostałych członków (może oprócz Białorusi) jako zagrożenie dla swojego bezpieczeństwa.

Jeżeli Rosja zdecyduje się na oparcie bezpieczeństwa regionalnego na SOW będzie to w istocie przyznanie się do porażki i niezdolności do pełnienia roli samodzielnego gwaranta. Wzmocnienie militarnej roli SOW będzie równoznaczne ze zwrotem Kremla w kierunku multilateralnego systemu bezpieczeństwa, w którym główną rolę będą odgrywały Chiny, a także Pakistan, Indie, Iran, a nawet Turcja. Taka struktura, w której Moskwa pełni marginalną rolę i która uwypukla słabość jej sił zbrojnych na tle pozostałych graczy jest oczywiście nie do zaakceptowania na Kremlu.

Rosja stoi przed dylematem, czy dążyć do reaktywacji OUBZ, czy też zaproponować nową strukturę bezpieczeństwa, powołując się na konieczność uwzględnienia zmian w układzie geopolitycznym w regionie i na świecie. Dodajmy, zmian, do których sama znacząco się przyczyniła. Reorganizacja OUBZ wydaje się z pozoru łatwiejsza, bowiem fundament jest przygotowany – umowę, której warunki można uaktualnić, a także doświadczenie w organizowaniu wspólnych ćwiczeń czy dostawy rosyjskiego, a więc ustandaryzowanego sprzętu.

Reaktywacja i transformacja OUBZ w nową organizację wymagałaby zakończenia wojny w Ukrainie i to najlepiej z udziałem mediacji członków tej organizacji. Oczywiście musiałyby zostać spełnione trzy kluczowe warunki, które pozostają dziś w sferze abstrakcji. Po pierwsze Ukraina musiałaby się zgodzić na taką mediację, po drugie Rosja musiałaby chcieć taki proces zapoczątkować i po trzecie Moskwa byłaby gotów na wycofanie z okupowanych obszarów Ukrainy, z Krymem włącznie. To oczywiste, że nikt na Kremlu nie dopuści do takiego upokorzenia. Za mało prawdopodobne należy też uznać przejęcia przez Moskwę roli

lidera w budowaniu relacji politycznych i gospodarczych z Kabulem. Przeszkodą jest tu choćby brak kulturowej i religijnej więzi, a także wciąż silne postrzeganie Moskwy jako agresora. Tak więc w obecnej sytuacji geopolitycznej można przyjąć, że Rosja nie ma szans ani na pełnienie rzeczywistej roli lidera i gwaranta systemu bezpieczeństwa, ani na skuteczne przeprowadzenie niezbędnej reformy OUBZ.

Zdegradowany wizerunek OUBZ skłania raczej do stworzenia nowej organizacji na gruzach starej, w taki sposób, aby Rosja nadal mogła odgrywać w niej kluczową rolę. To jednak w praktyce oznaczałoby konieczność włączenia do organizacji innego mocarstwa, które zbalansowałoby wpływy rosyjskie, ale ich znacząco nie ograniczyło, jak ma to miejsce w przypadku SOW. Naturalnymi kandydatami wydają się Iran lub Indie, z którymi Rosja utrzymuje dobre relacje, w tym w zakresie kooperacji wojskowej. Włączenie Indii do nowej architektury bezpieczeństwa, z jednoczesnym pozostawieniem Pakistanu i Chin poza jej strukturami mogłoby mieć jednak fatalne skutki polityczne dla Moskwy. W obecnej bardzo trudnej sytuacji gospodarczej i politycznej, Rosja musi działać bardzo ostrożnie, aby nie doprowadzić do ochłodzenia relacji z Chinami. Pekin potrzebuje Moskwy w swojej rozgrywce ze Stanami Zjednoczonymi, ale nie aż tak bardzo, jak Moskwa potrzebuje Pekinu. Rosyjska propozycja mogłaby być kusząca dla New Delhi, bowiem służyłaby wzmocnieniu pozycji wobec Chin i Pakistanu. Zarazem jednak dość ryzykowna, zważywszy że Indie nie mają bezpośredniego dostępu do regionu i w zasadzie nie dysponują przyczółkiem ani politycznym, ani gospodarczym, aby skutecznie realizować regionalną politykę bezpieczeństwa. Iran, choć obecnie zacieśnia relacje gospodarcze z Rosją nie wydaje się być odpowiednim partnerem w budowania systemu bezpieczeństwa. Przede wszystkim jest państwem niestabilnym geopolitycznie, skonfliktowanym ze Stanami Zjednoczonymi i Arabią Saudyjską, uwikłanym w konflikt palestyńsko-izraelski, a także ze względów religijnych mało prawdopodobne jest zawarcie stabilnego, długookresowego porozumienia z Kabulem.

Azja Centralna potrzebuje systemu bezpieczeństwa, którego osią będzie stabilny, wiarygodny partner, nie uwikłany w konflikty i nie wywołujący ich. Oczywiście trudno dziś o takiego partnera, bowiem zarówno Stany Zjednoczone, jak i Chiny nie są wolne od zarzutów kreowania konfliktów w imię realizacji swoich partykularnych interesów. Niemniej, w tym świetle Rosja, izolowana wśród liczących się państw na arenie globalnej, jest zdecydowanie najmniej pożądanym partnerem. W dodatku OUBZ ma raczej nikłe szanse na ewolucję w kierunku wykreowania fundamentu pod nowy system bezpieczeństwa, choćby ze względu na

utrata zaufania centralnoazjatyckich republik. W SOW wpływy rosyjskie są stopniowo marginalizowane, a sama organizacja wydaje się przesuwac balans swoich dzialan w kierunku obszaru gospodarczego. Nie oznacza to, ze wobec rosnacych zagrozen lokalnych, ktore moga sie przerodzić w konflikt globalny, militarny filar organizacji ulegnie atrofii. Jesli nawet Rosja zdecyduje sie na stworzenie architektury nowego systemu powiazan i zaleznosci to musi liczyć sie z dzialaniami spowalniającymi i blokującymi cały proces przez republiki. Przykladem takich dzialan bylo chocby naciskanie na czlonkostwo Uzbekistanu w EUG czy proba stworzenia „gazowego triumwiratu” Rosji z Uzbekistanem i Kazachstanem.

Kreml ma tez raczej niewielkie szanse na odbudowanie swojej pozycji na drodze porozumienia z talibami. Po pierwsze takie porozumienie bylyby w istocie niewiele znaczące, bowiem talibowie nie sa w stanie kontrolowac calego terytorium Afganistanu, wyeliminowac milicje kalifatu chorasanskiego, czy zapobiec ich potencjalnym wypadom przez granice z panstwami Azji Centralnej oraz atakom terrorystycznym. Po drugie Rosja w istocie nie ma zbyt wiele do zaoferowania talibom, ktorzy obecnie sa sklonni do porozumienia z kazdym, kto uzna ich wladze i wzmocni ich pozycje na arenie miedzynarodowej. W istocie Moskwa moze zaoferowac Afganistanowi wsparcie w postaci surowcow energetycznych i to w ograniczonym zakresie z uwagi na brak linii przesylowych. Ewentualnym rozwiazaniem, o ktorym zreszta dyskutowano na Kremlu, bylyby finansowa partycypacja Rosji w budowie rurociagu Turkmenistan-Afganistan-Pakistan-Indie, ale to inwestycja bardzo kosztowna i obarczona ryzykiem atakow terrorystycznych ze strony ugrupowan wrogich talibom. Obecna sytuacja, w ktorej znalazla sie Rosja wskazuje na jej stopniowa marginalizacje jako partnera politycznego, gospodarczego i militarnego w Azji Centralnej. Azja Centralna zaczyna poszukiwac wlasnej drogi rozwoju i osiagniecia stabilnosci i bezpieczenstwa. Potwierdza to wielowektorowa polityka dwuch kluczowych republik regionu, Kazachstanu i Uzbekistanu. Oslabiona Rosja nie jest w stanie skutecznie przeciwstawic sie tym dazeniom, ani zaproponowac alternatywne rozwiazanie. Nie oznacza to, ze Kreml pogodzi sie z utrata kolejnych obszarow ze swojego „dominium”. Postawiony pod sciana, moze zdecydowac sie na realizacje scenariusza ukraińskiego i permanentnego utrzymywania regionu w stanie destabilizacji, co bylyby najgorszym mozliwym scenariuszem dla Azji i Europy.

Literatura:

1. Altynbayev K., *Kazakhs united in rejection of Russia-provoked separatist actions*, „Central Asia News”, https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2023/04/19/feature-01.
2. Aris S., *Shanghai Cooperation Organisation*, „Mapping Multilateralism in Transition”, No. 2/2013.
3. Aris S., *Shanghai Cooperation Organisation: An Anti-Western Allignment?*, *CSS Analyses in Security Policy*, No. 66/2009.
4. Bifolchi G., *Tajikistan between CSTO and U.S. military support to defend its borders and domestic stability*, „Special Eurasia”, <https://www.specialeurasia.com/2022/10/12/tajikistan-csto-russia-us/>.
5. Bogusz M., Chawryło K., Menkiszak M., Strachota K., *Against the backdrop of war. The Shanghai Cooperation Organisation summit in Samarkand*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2022-09-20/against-backdrop-war-shanghai-cooperation-organisation-summit>
6. Burna-Asefi S.N., *The Strategic Logic of Russia's Embrace of the Taliban*, „The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2023/04/the-strategic-logic-of-russias-embrace-of-the-taliban/>.
7. Gleason G., *New Military Doctrine Strengthens Kazakhstan's Multi-vector Posture*, „The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2022/10/new-military-doctrine-strengthens-kazakhstans-multi-vector-posture/e/>.
8. Khadimov S., *Central Asia's Strained Security Architecture*, „The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2023/04/central-asias-strained-security-architecture/>.
9. Kozłowski K. (2011), *Polityka zagraniczna ChRL wobec państw Azji Centralnej*, w: P. Ostaszewski (red.), *Chińska Republika Ludowa we współczesnych stosunkach międzynarodowych* (s. 97-98), Wydawnictwo SGH, Warszawa 2011.
10. Kuimova A., Smith J., Wezeman P.D., *Arms transfers to conflict zones: The case of Nagorno-Karabakh*, Stockholm International, Peace Research Institute, <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2021/arms-transfers-conflict-zones-case-nagorno-karabakh>.
11. Kumenov A., *Kazakhstan updates military doctrine, seemingly with Russia in mind*, „EuroasiaNet”, <https://eurasianet.org/kazakhstan-updates-military-doctrine-seemingly-with-russia-in-mind>.
12. Najibullah F., *Kyrgyzstan And Tajikistan Tout 'Progress' On Dangerous Border Dispute*, „Radio Free Europe/Radio Liberty”, <https://www.rferl.org/a/kyrgyzstan-tajikistan-tout-progress-border-dispute/32292365.html>.
13. Olech A.K., Rogozińska A., *The Russian Federation's Military Bases Abroad*, Institute Of New Europe, Warsaw 2020.
14. Olędzki J., *Zmierzch neutralności Turkmenistanu?*, „WNP.PL”, <https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/zmierzch-neutralnosci-turkmenistanu,437387.html>
15. Pannier B., *25 Years Later, Turkmenistan Reaps Zero Benefits From 'Positive Neutrality'*, „Radio Free Europe/Radio Liberty”, <https://www.rferl.org/a/turkmenistan-neutrality-25-years-no-benefits-qishloq-ovozi/30995903.html>.
16. Putz C., *Kyrgyzstan Cancels CSTO 'Indestructible Brotherhood' Military Exercise*, „The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2022/10/kyrgyzstan-cancels-csto-indestructible-brotherhood-military-exercises/>.

17. Putz C., *Military Exercises in Uzbekistan and Tajikistan Illustrate Regional Cooperation and Concerns*, „The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2022/08/military-exercises-in-uzbekistan-and-tajikistan-illustrate-regional-cooperation-and-concerns/>.
18. Putz C., *Russia Still Pursuing Regional Air Defense System With Kyrgyzstan*, „The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2023/04/russia-still-pursuing-regional-air-defense-system-with-kyrgyzstan/>.
19. *REGIONAL COOPERATION 2022 Military Exercise Begins in Dushanbe*, U.S. Embassy in Tajikistan, <https://tj.usembassy.gov/regional-cooperation-22/>.
20. Rickelton C., *Russia’s Unhappy Club: The CSTO*, „Radio Free Europe/Radio Liberty”, <https://www.rferl.org/a/russia-club-csto-ukraine-military-alliance/32079498.html>.
21. *Russia Supplies More Weapons to Azerbaijan*, Armenian National Committee of America, <https://anca.org/russia-supplies-more-weapons-to-azerbai>.
22. *Russian Security Council Touts ‘Further Military Cooperation’ With China*, „Radio Free Europe/Radio Liberty”, <https://www.rferl.org/a/russia-security-council-military-cooperation-china/32040797.html>
23. Satubaldina A., *China’s President Xi Jinping Pays State Visit to Kazakhstan, Confirming Excellent Relations Between Neighbouring Countries*, „The Astana Times”, <https://astanatimes.com/2022/09/chinas-president-xi-jinping-pays-state-visit-to-kazakhstan-confirming-excellent-relations-between-neighbouring-countries/>.
24. Šćepanović J., *The Shanghai Cooperation Organization and Russia*, Ponars Eurasia Policy Memo No. 845.
25. Urciuola L., *Kyrgyzstan and Tajikistan: causes and analysis of an endless border dispute*, „Special Eurasia”, <https://www.specialeurasia.com/2022/09/29/kyrgyzstan-tajikistan-borders/>.
26. *U.S.-Sponsored Regional Military Drills Kick Off In Tajikistan*, „Radio Free Europe/Radio Liberty”, <https://www.rferl.org/a/tajikistan-us-cooperation-exercises/31982274.html>.
27. *US looks forward to strengthening the strategic partnership with Uzbekistan—Antony Blinken*, „KunUz”, <https://kun.uz/en/news/2021/09/01/us-looks-forward-to-strengthening-the-strategic-partnership-with-uzbekistan-antony-blinken>.
28. *Uzbekistan takes a balanced, neutral position on the current situation in Ukraine*, „UzDaily”, <https://www.uzdaily.uz/en/post/71593>.
29. *Военная доктрина Республики Казахстан*, „Официальный сайт Президента Республики Казахстан”, „Akorda”, https://www.akorda.kz/ru/security_council/national_security/voennuyu-doktrinu-respubliki-kazahstan.
30. Yawar M.Y., *Two Russian embassy staff dead, four others killed in suicide bomb blast in Kabul*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/afghan-police-report-suicide-bomb-blast-near-russian-embassy-kabul-2022-09-05/>.
31. Zia Ur Rehman, *Russia’s ISIS-K problem intensifies after Kabul embassy bombing*, „NikkeiAsia”, <https://asia.nikkei.com/Politics/Terrorism/Russia-s-ISIS-K-problem-intensifies-after-Kabul-embassy-bombing>.

Jerzy Olędzki

Doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce, pracę doktorską złożył na Wydziale Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, magister ekonomii i europeistyki, absolwent Wydziału Zarządzania Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi i Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Od 2011 r. specjalizuje się w zagadnieniach geopolitycznych Azji Centralnej i aspektach polityczno-ekonomicznej oraz militarnej współpracy regionalnej. Autor książki "Mocarstwo z panazjatyckiej mozaiki. Geneza i ewolucja Szanghajskiej Organizacji Współpracy".

China

FROM QUANTITY TO
QUALITY.
DEMOGRAPHIC
TRANSITION IN
CHINA – INTERVIEW
WITH PROF.
LAUREN JOHNSTON
CONDUCTED BY
PATRYCJA
PENDRAKOWSKA

What we observe in China is a population reduction strategy paired with the socio-economic transition. In my view it's not a crisis, but it is a very challenging transition.

Lauren Johnston

The interview was originally published in Polish in Układ Sił Nr 41 (4/2023), and with the consent of Układ Sił and Lauren Johnston, we are now presenting it in English.

Patrycja Pendrakowska: What is the present demographic situation in China?

Lauren Johnston: The headline is that China is now in a period of population decline. But this is also a logical consequence and expectation of the reality that China imposed a One Child Policy for nearly four decades, from 1980. Moreover, China's development strategy itself appears weighted for this period of demographic change, too.

What are the roots of this strategy?

In the times of Mao, in the 1950s and 1960s, the strategy was to populate the country with babies. However, by the time Deng Xiaoping came to power, he realised that if the children of the Mao era were also to have 3 to 4 (or more) offspring, there would be an even more immense problem with securing jobs and food for everyone in China. The one-child policy was first announced in 1980 and implemented until 2015. But there was much more that happened around it than just family planning – they designed a long-run economic development model to cope with this now relatively fixed demographic trajectory. Specifically, China realized in the mid-1980s that there was no feasible growth rate that could bring China to become per capita rich before it was demographically old. This left China to attempt to devise a strategy for long-run development that would account for this.

So, how did they answer this challenge?

First, in the 1980s incentives were introduced such that China would become the factory of the world. They had to provide jobs for all of those mostly not well-educated citizens, that is the Mao children born in the 1950s and 1960s. And this is arguably also one of the reasons for opening up to the world and encouraging investments from abroad. This is what begun at the end of the 1970s and unfolded in the 1980s and 1990s, when China ended its policy of economic autarky.

To sum up, what are the main factors steering the Chinese demographic policy?

Well, mainly a desire for Chinese people to live a high-quality life. The overall goal is to transition from a large poor population to a smaller better off one. As in any country, a high quality life means food, energy, labour and social securities and the long-run demographic policy targets that all Chinese will enjoy these to a good standard.

What does it mean in practice?

In sum, it means that the One Child Policy, at least in China's coastal frontiers, was used to help transition from two 'peasant' parents to one graduate engineer or lawyer. This has been the broad process happening in China, even if the binary categories are not so clear or extreme. It may be that the next, smaller generation can read where their parents were not able to, as a more headline example.

The important point is that as Mao's babies retire, intensively from the 2020s, it is necessary that China's economic model changes to enable the now fewer people of working-age to be able to realise their elevated productivity potential and hence compensate for the loss of working-age population numbers and share. What I want to emphasise here is that it was planned, not perfectly, but somewhat, so I don't see that there is any crisis. It's just not easy to bring about the change. But it has been known for decades that this would be the challenge for the 2020s. Basic demographic projections from the 1980s and China's retirement age have pointed to this without much uncertainty.

What does it exactly mean to get rich before getting old in the case of China?

There are a couple of angles to this matter. First, Chinese policymakers looked at Japan, Singapore, Hongkong, where people got rich before they became old. And they got worried that maybe they will not get rich before they get old. But, they did not see a regional

precedent for a country that got rich after getting old. It was not clear this would be possible, but China would need to forge such a pathway. To be honest, there was just no way that China could get rich before they got old. So, they designed this whole program to try to work around it, so that the next generation could get rich before old.

In other words, it did not come as a shock to Xi Jinping’s administration that people are ageing, and the population is declining.

This is what I mean. China knew it would need a more modest social security system than perhaps even its per capita income suggested – because China would still need to invest in its own development and not just in hundreds of millions of pensioners. What this means is that today in China, when you are old, on average at least, with the exception of some well-off urban workers you will not get a generous medical system and retirement plan. This means that you must also save privately during your working life and hope that your kids can get high performers so that they will get money and can support you in difficult moments. The way to secure their retirement was to use the most of their working age and also hope that their child is a high performer, or even able to secure a sufficiently elevated income to compensate for your own lower income from earlier times.

What is the current target for demographic planners?

First, they don’t want China’s total fertility rate to fall into the low-fertility rate trap and so they are seeking to set up tax incentives and to implement workplace changes that better support family life – especially of China’s graduate class who tend to have fewer children than those less educated. Otherwise, they also need to be creative to ensure that the needs of China’s of millions of pensioners can be met fairly too, but without bankrupting or derailing the economic modernization drive.

Supporting both of those agendas will also take economic reforms. China needs to ensure that its highest performing younger workers can realise their productivity potential – as engineers, as AI scientists and web developers, and so on. They need to make sure that talented young people from less-well-off backgrounds can afford a home near their workplaces, are able to

send their child/ren to good public schools, and so on. Vested interests in elite urban frontiers can make this tricky, but those interests are also challenging overall productivity. A political economy tightrope.

Does the situation differ across China?

Certainly, Shanghai and Guangdong, Beijing – the rich urban frontiers, in these places most seniors have sufficient pension and medical services, but not in China's poor hinterland. There needs to be redistribution but since pensioners seldom feel well-off it is difficult to take funds away even from China's richer pensioners to help the very poor ones. The other thing is that a lot of the youth in the hinterland, rural areas especially, have moved to urban areas, so there are rural villages where elders are both poor and not well-served by any services like health and aged care.

In every transition, there are winners and losers. In your opinion, who is the winner of the transformation in China?

It's difficult to say because everyone can perceive themselves as having a problem. Let me give a couple of examples. Let's first analyse the older population. When you are old and in Beijing or Tianjin, there is a high chance that you are just fine. You probably have a middle-class pension, a child that is successfully middle class and married with their own family.

If you are a migrant millennial having moved to the city but your parents are rural and you need to support them, as well as house to buy – you sure have some pressure in modern China.

In my opinion, the luckiest is the urban and coastal educated GEN X – people born in the 70s. They made a career when China was opening in the 1990s. This means they were young enough to succeed in a more middle class and internationalising labour market, and buy housing when it was cheap too. Also China's total fertility rate fell dramatically in the 1970s thanks to a deliberate family planning policy that was not as strict as the One Child Policy. This means that the people born in the 1970s have siblings so they are not as pressured in

context of taking care of their parents, but not as many siblings as those born earlier – and hence they also faced less competition for their parents resources and also in education and society at large. They were able to ride a nice economic wave. They were lucky, but only if they were in coastal China and the big cities like Beijing and Nanjing.

So, what is the larger plan for China's future?

China has realised the basic literacy of its working-age population, but it will take until the 2040s for the working-age population to be educated more like in a high-income country today. What that means, is that China plans to swap from a low-wage low-quality demographic dividend-led growth model up until recently, and now turn to capturing new human capital-related gains from its newly emerging more educated younger population. By the 2040s those educated gains will flatten out, and so by then they probably want a total fertility rate of closer to the replacement rate of 2.1. Then they will have something of a steady state economic – and demographic – equilibrium.

In other words, over the next 20 years, China will be swapping from 'peasant' (low education-based factory worker) to a more educated technical and university graduate worker. By 2040 most of Mao's generation will have passed, and China will be a much more educated and well-off population whole, even if the total population is a bit smaller. It will be a smaller population but a richer people and perhaps even a bigger total GDP too.

Taking into consideration what you just said, what is the population target?

I am not sure there is one. Some estimates suggest that China's population could call to 800 million or lower even. Earlier estimates suggested this number was the number of people China can easily provide food security for from domestic agricultural potential, but I don't see this as their intended target. Either way, as the population declines somewhat over the next few decades, they will need to adjust the system to cater to the cointegration of economic and demographic change.

What are the challenges of the reduction strategy? Where does the imbalance lay?

At the margins there are some challenges that are a legacy of recent decades. First, due to the one-China policy, girl babies were discriminated against, which led to fewer girl births. Another problem is that boy children were most wanted by rural families and girl families were most retained by urban families. The result is that while China famously is home to more men than women, what is lesser known is that the One Child Policy also was most strictly adhered to in urban areas – those that got richest and have the best schools – and these same areas were most likely to keep girl children. As a result, urban women in China today are almost an educated and prosperity class of their own relative to China's hinterland. So you have the two socioeconomic extremes – rural males and urban elite females that are a challenge to social norms and pathways.

Does China plan to import migrants in the future?

There is no way in the nearer future for China to import a significant number of people. The only people that China might import are women from low-income countries due to a still remarkable imbalance between women and men, which means that some men in China can't find a partner to start a family. That imbalance leads to importing women from neighbouring countries such as Cambodia or Myanmar, but some of these women are also victims of trafficking. But otherwise the whole point of China's One Policy was to shift the population toward a smaller, better educated and more prosperous one – not to suddenly import foreigners to replace the 'missing' Chinese. This was a structural transition.

Is there something more that you would like to add?

Yes. As I know this article goes to the Polish audience. I wanted to add a reference to the CEE example, which was closely observed by Chinese policymakers and gives a counterexample. Most Eastern European countries are today high-income countries – but only after their populations old. That is, they got rich after they got old – which means unlike Japan, Singapore, Taiwan and Hong Kong, they present a model on a contrary foundation to the "Old Before Rich" story that China feared from the 1980s. They offer a precedent for the reality

that countries can ‘get rich’ after getting old. And since many countries will need to work out how to get rich – after – getting old in future owing to the fact that the total fertility rate is tending to fall at lower per capita incomes than in the past and life expectancy increasingly similarly – this might even be a bigger useful precedent again. That is, how Eastern European countries prove that it is possible to keep getting more prosperous even amid intensive population ageing, might set a more important precedent.

Just to sum up, how would you conclude the current transition in China?

It’s about moving from quantity to quality. Moreover, I want people to consider that what we observe in China is a population reduction strategy paired with the socio-economic transition. In my view it’s not a crisis, but it is a very challenging transition.

Lauren Johnston

Lauren Johnston is Associate Professor in the China Studies Centre at the University of Sydney.

Moreover, she is a Visiting Senior Lecturer, Economics & Policy, University of Adelaide.